

In deze nieuwsbrief van Het Steenders Landschap treft u een artikel aan over knotbomen. Dit artikel is ook geplaatst in de Achtste Steen; de lokale krant van Steenderen. Daarnaast zijn er nog wat mededelingen van algemene aard.

Inleiding

Het Steenders Landschap heeft verschillende locaties in beheer waar knotbomen staan. Dit zijn niet alleen de wel bekende knotwilgen, maar ook knotessen en knotelsen. Regelmatig wordt een werkdag in de wintermaanden besteedt aan het knotten van deze bomen en u zult ons misschien wel eens aan het werk gezien hebben. Maar wat zijn nu eigenlijk knotbomen en wat is de waarde ervan? In dit artikel vindt u informatie over de geschiedenis van knotbomen, de natuurwaarde ervan en hoe ze te onderhouden en planten.

Knotbomen

Een knotboom is een boom die regelmatig op circa 2 m hoogte wordt afgezaagd; dit heet het knotten van de boom. Een knotboom is dus eigenlijk maar half natuurlijk. De bekendste knotboom is wel de knotwilg. Na elke knotbeurt maakt de knotboom bovenaan de stam veel nieuwe dunne jonge loten/scheuten aan die geogst kunnen worden door ze opnieuw te knotten. Omdat er na elke knotbeurt verhoudingsgewijs meer scheuten bijkomen, wordt de bovenzijde van de boom steeds dikker, waardoor zich de 'knot' vormt waar de knotboom z'n naam aan dankt.

Knotbomen zijn vooral te vinden in Zuid-Holland, Utrecht, het land tussen de grote rivieren, de Achterhoek en Zuid-Limburg. Duizenden knotbomen zijn er nog in Nederland maar er zijn er nog meer verdwenen. In Steenderen en omgeving zien we meestal knotwilgen. Maar er zijn ook knotessen zoals bij voorbeeld langs de weg naar Olburgen tegenover de zuivering. Knotessen kunnen honderden jaren oud worden! Langs de Leemstraat staan veel knotelzen. Knotpopulieren zijn er ook geweest, maar deze komen rond Steenderen weinig meer voor. In de singel aan de Leemstraat staan er nog een aantal.

Geschiedenis

Het knotten van bomen is een eeuwenoud gebruik. Al rond 4000 voor het begin van onze jaartelling werd de methode al gebruikt en dan voornamelijk in de vorm van knotwilgen. De bomen deden onder

meer dienst als grensmarkering van eigendommen en als brandhoutleverancier. Het snoeihout van de wilg werd gebruikt voor het maken van manden, matten en andere gebruiksvoorwerpen. De (dikkere) takken werden omwille van de vaak zeer mooie rechte vorm vooral gebruikt als stelen voor bezems en tuingereedschap.

In de jaren '60 verdwenen veel knotbomen uit het landschap. Ons land maakte in die tijd een enorme economische groei door waardoor de landbouw grootschaliger werd. Knotbomen pasten niet meer in dit landschap omdat ze niet rendabel waren en ze werden daarom ook niet meer onderhouden. Nieuwe bomen werden al helemaal niet meer aangeplant. Weinig mensen die daar op dat moment een probleem van maakte, iedereen profiteerde namelijk van de economische groei van Nederland in die periode. In Steenderen en omgeving zijn eind tachtiger jaren veel rijen oude knotessen en knotwilgen geroid. Vele prachtige, soms meer dan 100 jaar oude knotessen zijn daardoor verdwenen. Pas later werd men er zich bewust van dat het landschap minder gevarieerd werd, maar toen was het eigenlijk al te laat. Vele inwoners van de voormalige gemeente Steenderen kennen het landschap nog van vroeger. Het beeld van hoe het landschap er uit heeft gezien is voor velen de motivatie om zich in te zetten voor het herstel en het behouden van wat er nog over is. De laatste jaren zorgen agrariërs, particulieren en vrijwilligers voor dat dit stukje Nederlands cultuurgood in stand wordt gehouden!

Onderhoud: wat is knotten?

Hoewel je vrijwel alle bomen voorzichtig kan knotten, zijn wilgen het eenvoudigst om mooie resultaten te krijgen. Andere bomen waarvan een knotboom gemaakt kan worden zijn bijvoorbeeld de populier, de eik, de es en de els. In en rondom Steenderen zijn veel mooie voorbeelden van knotbomen te vinden, bijvoorbeeld aan de Leemstraat, rond de ijsbaan en in de uiterwaarden.

Het Steenders Landschap organiseert met regelmaat werkdagen waarop er bomen worden geknot. Knotten houdt in feite niets anders in dan de betreffende boom eens in de paar jaar van zijn kruin te ontdoen, waarna deze weer uitloopt.

Is men eenmaal begonnen een boom te knotten, dan moet dat worden voortgezet. Als meerdere jaren lang het knotten wordt verwaarloosd groeit de kruin op de knot/knoest te sterk door. De takken worden dan te zwaar en gaan uitscheuren. Vaak splijt dan een deel van de knot en valt dan met takken en al in het land. Dit gebeurt meestal als er blad aan de bomen zit, aangezien dan de takken het zwaarst zijn en de meeste wind vangen. De takken in het grasland geven dan overlast en het opruimen in de zomer is lastig. Ook kunnen knotbomen door het grote gewicht totaal omwaaien. Kan de knotboom niet meer uitlopen (jonge scheuten krijgen) dan sterft hij. Knotbomen worden, wanneer ze iets ouder zijn, doorgaans om de vijf tot zeven jaar geknot. Jongere bomen moeten regelmatig geknot worden.

Aanplant van nieuwe knotbomen gaat het beste door wilgenstaken met een grondboor in de grond te zetten. De staak moet vervolgens goed vast gestampt worden om te voorkomen dat de jonge uitlopende wortels door beweging afknappen. In de zomer moeten de jonge uitlopers van de staken gehaald worden om te voorkomen dat de stammen begroeid raken en daar knotten gaan vormen. De knot moet niet te hoog komen, anders is het later moeilijk om het knotwerk uit te voeren. Door het knotten wordt de knot ook telkens een aantal centimeters hoger doordat er altijd een stukje van de tak blijft zitten bij het afzagen. Na aanplant van de staak is het verstandig om na het tweede jaar alle takken er af te halen zodat de wilg niet omwaaid doordat het topzwaar wordt.

Natuurwaarde

Vooraf oude knotbomen zijn prachtig om te zien. De holtes in de boom, de ruwe schors en talloze knobels op de knot geven de boom een wat mysterieuze aanblik. Maar belangrijker: een oude verweerde knotboom is een natuurreservaatje op zich! Vooral oudere knotbomen herbergen allerlei planten en dieren. Menig steenuiltje vindt in een knotwilg zijn nestplaats. Ook andere vogels nestelen er, zo zijn er soms broedende eenden te vinden in de knot! Kleine knaagdieren en een groot aantal insecten wonen in knotbomen. Vlier, lijsterbes, braam, varens, mossen en paddestoelen vinden een goede humusrijke voedingsbodem in knotbomen.

Daarnaast is de wilg een inheemse lente bloeier die al erg vroeg bloeit. In het voorjaar zijn de bloemen erg belangrijk voor de bijen.

Aan sloot- en grachtenkanten vormen de knotwilgen een versteviging van de oevers. Ze staan daarom ook aan de randen van beekjes en sloten. Bij guur weer vormen ze in open weilanden een beschutting voor het vee tegen wind en regen.

Kotwilgenbeheer: samen doen!

In goede samenwerking met agrariërs uit onze gemeenschap, zorgt Het Steenders Landschap voor behoud en onderhoud van rijen knotwilgen die nog in de omgeving van Steenderen zijn te vinden. Ook wordt geprobeerd nieuwe rijen met knotbomen aan te planten, iets wat onder andere gelukt is rond de ijsbaan, in de uiterwaarden en aan de Paardestraat.

Leden- en vrijwilligersavond

Net als elk jaar staat er weer een gezellige avond op het programma voor de vrijwilligers en donateurs van de vereniging. Dit jaar is de avond gepland op 26 mei 2010. De avond start en eindigt bij de kantine van de ijsvereniging. Bij deze nieuwsbrief vindt u een aparte uitnodiging voor deze gezellige avond.

Opnieuw: zomer werkavond!

Naast de vele werkzaamheden die in de winter worden verricht, zijn er ook specifieke werkzaamheden voor de zomermaanden. Deze werkzaamheden zijn vaak kleinschalig en eenvoudig en werden meestal door onze bestuursleden uitgevoerd. Dit zomerseizoen willen wij opnieuw een "zomer werkavond" organiseren! Bij deze nieuwsbrief vindt u een aparte uitnodiging voor deze zomer werkavond op 9 juni 2010, wij hopen u dan te mogen begroeten!

Datums voor uw agenda

De jaarlijkse ledenvergadering staat dit jaar gepland voor 27 september 2010. De eerste werkdag wordt georganiseerd op 6 november 2010. Schrijf deze datum vast in uw agenda!

Afronding

Ter afsluiting van deze nieuwsbrief willen wij graag alle vrijwilligers en leden, bedanken voor de steun in het werkseizoen. Wij hopen u op de leden- en vrijwilligersavond en/of op de zomer werkavond te mogen begroeten of anders op de jaarvergadering of de eerste werkdag van het nieuwe werkseizoen!

Natuur- en Landschapsvereniging
Het Steenders Landschap
Kon. Julianalaan 41
7221 BW Steenderen
0575 451834
www.hetsteenderslandschap.nl
info@hetsteenderslandschap.nl